

Voorwoord

NEM Dagactieve zoogdieren
NEM Hazelmuis
NEM Wintertellingen
NEM Zoldertellingen

VONZ Noordse woelmuis en waterspitsmuis
VONZ Boomarter
Zoogdieratlas
Zwijnen en gekke herten gezocht
Agenda

NEM = Netwerk Ecologische Monitoring VONZ = VerspreidingsOnderzoek Nederlandse Zoogdieren

Voorwoord

NDFF uniek in de wereld

Op 16 september jl. hebben de tien Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN) een overeenkomst ondertekend over de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Demissionair minister van LNV Gerda Verburg was er speciaal voor naar Driebergen gekomen om namens LNV een deel van de overeenkomst te tekenen.

Iedere PGO afzonderlijk, dus ook de Zoogdierverseniging, heeft vervolgens een set van overeenkomsten getekend, bestaande uit een zevental documenten (zoals statuten, een huishoudelijk reglement, een meerjarenbegroting en een communicatieplan) die tezamen die NDFF praktisch en juridisch mogelijk maken.

De 10 PGO's verenigd in de Stichting Veldonderzoek Flora en Fauna (VOFF) beschouwen dit als een mijlpaal. Na meerdere mislukte pogingen is er nu eindelijk één gezamenlijke databank met natuurgegevens voor wetenschap, burgers, overheid en beheerders. De overeenkomst is het resultaat van jaren samen werken. De komende maanden wordt nog 'doorgebouwd' om het systeem verder te verbeteren.

NDFF biedt grote kansen

De NDFF biedt ook voor de Zoogdierverseniging belangrijke voordelen. Tot nu toe werkten wij met verschillende databanken voor verschillende soorten en op verschillende wijze ingericht. Nu is er een format voor alle data, ook die van andere deelnemers aan de NDFF. Daardoor is het makkelijk om data van bijv. Waarneming.nl, Telmee.nl en andere bestanden te koppelen. Ook liggen er nu goede afspraken over de validatie en kwaliteitsborging van de gegevens. De NDFF heeft het gebruiksgemak enorm verbeterd, maar ook het belang van goede data versterkt. Ons doel is dat data gebruikt kunnen worden voor de effectieve bescherming van soorten en hun leefgebieden.

De NDFF levert de Zoogdierverseniging meer op dan een uniform databestand. Onderdeel van de gesloten overeenkomst is dat het geld voor uitvoering van Verspreidingsonderzoek, NEM en Capacity Building voor de komende drie jaar gegarandeerd is. Hierna moet de NDFF zichzelf kunnen bedruipen. Wij zijn er samen met andere NDFF partners verantwoordelijk voor dat de NDFF een succesvol wordt. Een positief financieel resultaat wordt aangewend voor de verdere versterking van de NDFF in de zin dat we een landsdekkende, continue stroom van verspreidingsgegevens willen garanderen. En daar profiteert ook de Zoogdierverseniging weer van mee.

Databankrecht

Bij het opstellen van de contracten van de NDFF is gebleken dat in Nederland (en daarbuiten) wetgeving bestaat t.a.v. het eigendom van data in databestanden. In feite is de basisregel heel eenvoudig nl. de eigenaar van een databank is tevens de eigenaar van de data die in de betreffende databank zijn opgeslagen. De ratio hierachter is dat een databankeigenaar een nieuw en uniek bestand heeft gecreëerd.

Wat betekent dit voor u en ons. Een waarnemer is ten allen tijde eigenaar van zijn eigen data die hij/zij in een eigen bestand heeft. Zodra deze data worden geleverd via Zoogdieratlas.nl, of anderszins aan de Zoogdierdatabank van

Foto: Vale vleermuizen © Erik Korsten

25 winters vleermuistellen!

Lees verder op pagina 7

de Zoogdierverseniging komen die data in een nieuwe verzameling waarvan de Zoogdierverseniging eigenaar is. Als die data vervolgens worden geleverd aan de NDFF is die databank, conform het databankrecht, de eigenaar van die dataverzameling. Alle waarnemingen die via Telmee.nl of Waarneming.nl worden ingevoerd gaan rechtstreeks naar de NDFF.

De NDFF is weer eigendom van de GaN en de PGO's samen. Alles wat met de data mag worden gedaan wordt bepaald door het Uitvoeringsorgaan GaN. Twee van de vier bestuursleden in dit Uitvoeringsorgaan zijn vertegenwoordigers van de PGO's (gekozen door het bestuur van de VOFF). Het uitvoeringsorgaan ziet er op toe dat de doelstellingen strikt worden nageleefd. De Zoogdierverseniging heeft hierop weer invloed via de VOFF.

Voor de Zoogdierverseniging en de NDFF zijn alle zoogdierdata van belang, maar het zou kunnen zijn dat u als waarnemer uw data nog niet beschikbaar wilt stellen voor de NDFF, maar wel voor de zoogdieratlas.

In bijzondere gevallen kunnen er afspraken worden gemaakt met individuele waarnemers over het gebruik van data.

Hebt u hierover vragen dan kunt u contact opnemen met ons bureau (info@zoogdierverseniging.nl).

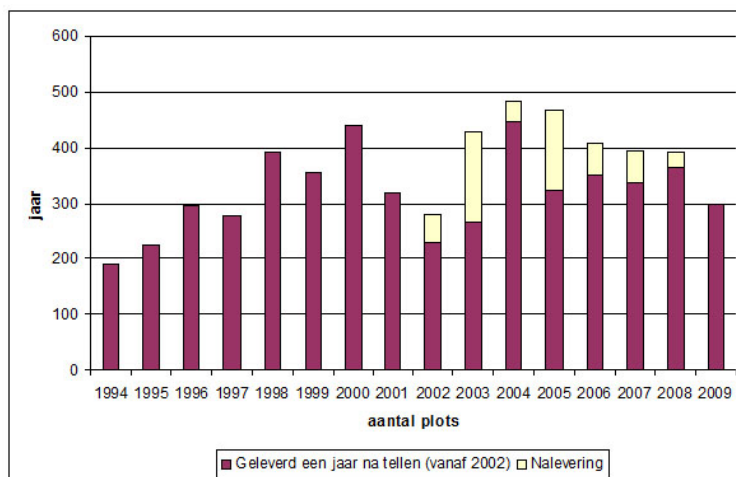
Jacob van Olst
voorzitter Zoogdierverseniging.

NEM Resultaten Dagactieve Zoogdieren 2009

Elk voorjaar zijn er weer veel vogeltellers van SOVON die ook de zoogdieren tellen die zij in hun telgebied tegenkomen. Dankzij die tellingen is het mogelijk om veranderingen in de populatie van een aantal algemeen voorkomende soorten 'dagactieve zoogdieren' te volgen. Sinds 2008 behoort ook de egel en sinds 2009 ook de muskusrat tot dit lijstje. Dit telproject voor zoogdieren is alweer vele jaren onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring. Hier bespreken we de resultaten tot en met 2009.

Aantal en ligging van de plots

In de periode 1994-2009 werden vanuit ruim 1175 plots over één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. In figuur 1 is te zien hoeveel plots er elk jaar geteld zijn. Na het topjaar 2004 is er sprake van een teruggang in het aantal getelde plots. Daarnaast is het beeld van het aantal tellingen in de laatste jaren doorgaans wat negatief vertekend, doordat er altijd gegevens van voorgaande jaren worden nageleverd. Ook dat is in figuur 1 te zien.

Figuur 1: Aantal plots waarvan over de periode 1994-2009 gegevens zijn binnengekomen (2001: MKZ-jaar). Vanaf 2002 is er een onderscheid gemaakt tussen aanlevering een jaar na het tellen en gegevens die in de jaren daarna zijn binnengekomen.

De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is redelijk tot goed te noemen. Een aantal gebieden is nog steeds wat 'ondervertegenwoordigd': noordwest-Friesland, het noordoosten van Noord-Holland, de noord Veluwe en Walcheren. Het zou mooi zijn als 'BMP-ers' die hier vogels tellen zonder de zoogdieren te noteren ook mee gaan doen, zodat de verdeling van de plots nog beter wordt.

Indexen

Indexen en trends worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek berekend met het programma TRIM. Dit programma produceert voor elk teljaar een indexcijfer, waarbij een bepaald jaar (meestal het eerste teljaar) op 100% wordt gesteld. Ook berekent TRIM een lineaire trendwaarde die de gemiddelde toe- of afname over de reeks van teljaren weergeeft. Met behulp van deze trendwaarde wordt verder bepaald in hoeverre de veranderingen in de populatie van de soort vallen in de categorieën sterke afname, matige afname, stabiel, matige toename en sterke toename. Soms is het niet mogelijk een trend te berekenen, bijvoorbeeld omdat de aantallen getelde dieren sterk fluctueren. We noemen de trend dan "onzeker".

Haas

De afname van de populatie hazen na 2003 lijkt zich te stabiliseren (figuur 3). Voor de hele periode is er echter nog steeds sprake van een significant matige afname (n=773). Er zijn verder ten opzichte van vorig jaar geen al te grote verschuivingen. Vorig jaar was er nog sprake van een onzekere trend in Overijssel en Gelderland, maar inmiddels is die trend stabiel. Ook in Noord-Holland is sprake van een

Figuur 2: Ligging van de plots waarvan zoogdiergegevens zijn ontvangen over de periode 1994-2009 (□ gegevens vóór 2001, groen hokje gegevens vanaf 2001).

stabiele ontwikkeling. In Drenthe, Zuid-Holland en Limburg is er sprake van een matige afname. Voor Flevoland geldt nog steeds dat de haas sterk is afgenomen. In de andere provincies is de trend onzeker (Groningen, Friesland, Utrecht, Noord-Brabant, Zeeland, Flevoland).

In het agrarisch gebied, op de hogere zandgronden, het zeekleigebied en in het bos is er sprake van een significant matige afname.

Konijn

Hoewel de indexen de laatste jaren nog niet op het niveau van het startjaar 1997 zitten, is er toch sprake van een stabiele populatie over de periode 1997-2009 (figuur 4, $n=577$). Ook in Noord- en Zuid-Holland en Limburg is er sprake van een stabiele populatie. In de provincies Gelderland en Zeeland is nog wel sprake van een matige afname. In Drenthe en Flevoland is er sprake van een matige toename. Vorig jaar was de trend in Flevoland nog onzeker. In de provincies Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht en Noord-Brabant is de ontwikkeling onzeker.

In het bos en het rivierengebied is er een matige afname van het konijn. Het vorig jaar geconstateerde herstel van de konijnen rond de uiterwaarden van Arnhem is niet terug te vinden in de trend voor het rivierengebied. Liet vorig jaar de konijnenpopulatie op de hogere zandgronden een afname zien, inmiddels is de trend omgebogen naar een stabiele populatie. De ontwikkeling in het zeekleigebied, het agrarische gebied en in de duinen is stabiel. Uit resultaten van de konijntellingen die door terreinbeheerders in de duinen worden uitgevoerd, blijkt dat de populatie over de periode 1997-2008 toeneemt (zie figuur 4 en elders in dit nummer).

In het laagveengebied en in de stedelijke omgeving is er sprake van een matige toename.

Eekhoorn

De populatie van het eekhoorn is voor Nederland over de periode 1996-2009 stabiel te noemen (figuur 5, $n=295$). In nagenoeg alle provincies is het onzeker hoe het met het eekhoorn is gesteld. Dit komt omdat er in een aantal provincies maar zeer weinig plots met eekhoorns voorkomen of omdat de tellingen binnen een provincie zeer wisselende resultaten laten zien, waardoor de standaardfout groot wordt. In Noord-Brabant is de eertijds significant sterke afname in 2006 al omgebogen naar een significant matige afname en het herstel in deze provincie in 2007 en 2008 is in 2009 weer verloren gegaan. Was er in naaldbos in 2006 nog sprake van een matige afname, inmiddels is de trend, onder andere door een positieve piek in 2007, onzeker geworden.

Vos

De ontwikkeling van de vos over de periode 1994-2009 is stabiel (figuur 6, $n=487$). Een significant matige toename is te zien in het agrarische gebied en in het zeekleigebied. In bosgebieden en in Drenthe en Zuid-Holland is er sprake van een stabilisatie, terwijl een significant matige afname geconstateerd wordt in de duinen en in Gelderland en Noord-Holland. In de andere provincies en in het laagveen, het rivierengebied en het stedelijk gebied is de ontwikkeling onzeker.

Ree

Het ree is in Nederland in de periode 1994-2009 matig toegenomen (figuur 7, $n=726$). Voor veel provincies is echter onduidelijk hoe het met het ree gaat (onzekere trend). De sterke toename in Zuid-Holland en in de duinen is wat afgevlakt. De onzekere ontwikkeling die in 2008 in Noord-Holland werd geconstateerd is inmiddels veranderd in een matige afname. Een significant matige toename is te constateren in Drenthe, Limburg, het bos en het rivierengebied. Stabilisatie van de populatie treedt op in Groningen, Friesland (vorig jaar nog onzeker), Overijssel, de hogere zandgronden, het zeekleigebied en het agrarische gebied. In het laagveengebied is er nog steeds sprake van een significant matige afname.

Damhert

Het gaat zeer goed met het damhert in Nederland (figuur 8). Er is over de periode 1995-2009 sprake van een significant sterke toename ($n=40$). De toename in 2007 kan niet geheel verklaard worden door een reële groei van de populatie en zal ook te maken hebben met toeval of zichtbaarheid in het veld. De onzekerheidsmarge (standaardfout) rond de trend is dan ook aan de hoge kant. In 2009 is het aantal getelde damherten weer afgenomen.

Edelhert

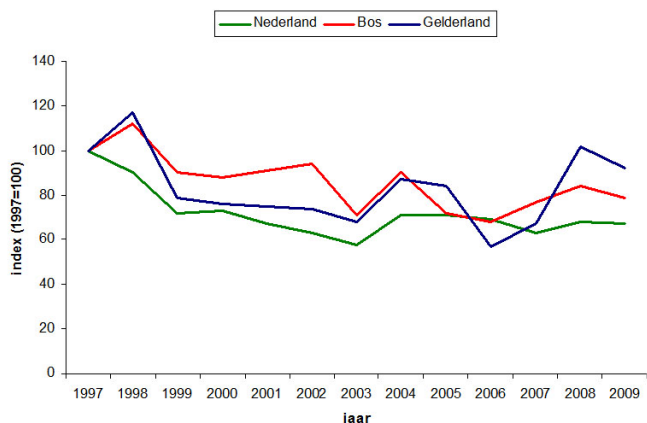
Naast ree en damhert laat ook het edelhert een stijgende lijn zien. Het gaat daarbij om de populaties op de Veluwe en de Oostvaardersplassen. Over de periode 1995-2009 is er sprake van een matige toename (figuur 8, $n=30$). Ook hier is de onzekerheidsmarge (standaardfout) rond de trend echter vrij groot. In het laatste nummer van het blad Zoogdier (2010; 3) is een artikel gewijd aan de toenemende waarnemingen langs de oostgrens van ons land.

Wild zwijn

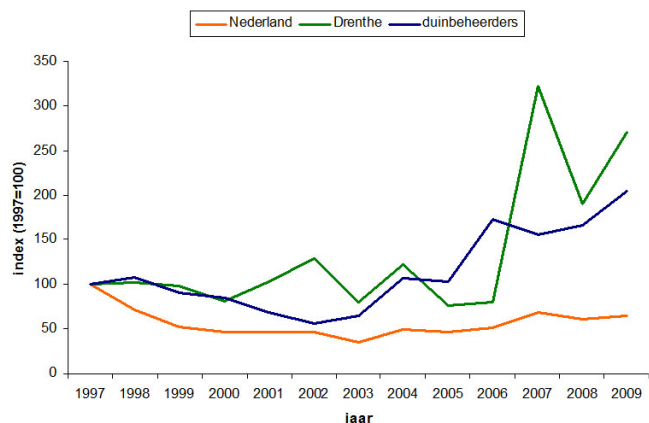
Het wild zwijn is over de periode 1996-2009 significant matig toegenomen ($n=48$, figuur 8). Ook hier is de onzekerheidsmarge echter aan de hoge kant. Naast de Veluwe en de Meinweg in Limburg worden in toenemende mate dieren aangetroffen in het oosten van Brabant en in de wijde omgeving van de Meinweg. We waren vorig jaar al benieuwd wat het grote afschot, dat in najaar 2008 tot en met voorjaar 2009 heeft plaatsgevonden op de Veluwe, voor effecten zou hebben op de indexen. De indexen laten zien dat er in 2009 sprake is van een duidelijke teruggang in het aantal getelde zwijnen.

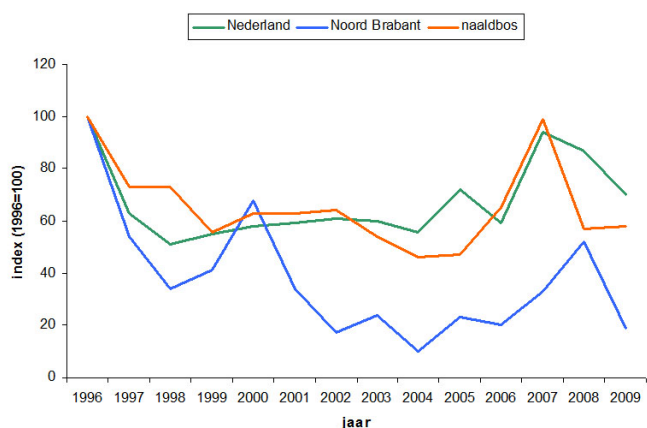
Foto: Vos © Chris Achterberg

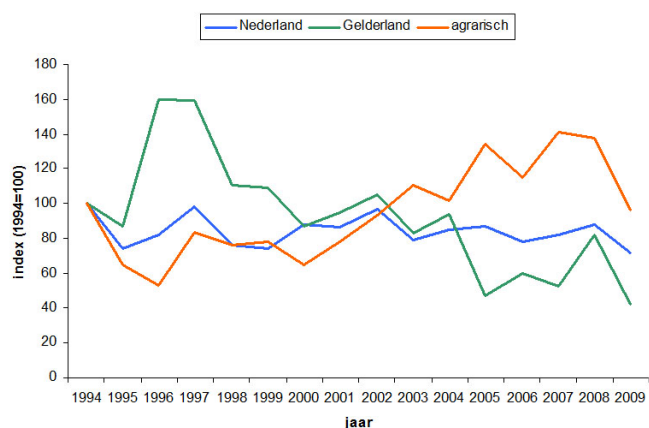
Figuur 3: Indexen van de aantalontwikkeling van de haas in Nederland, Gelderland en het bos in de periode 1997-2009.

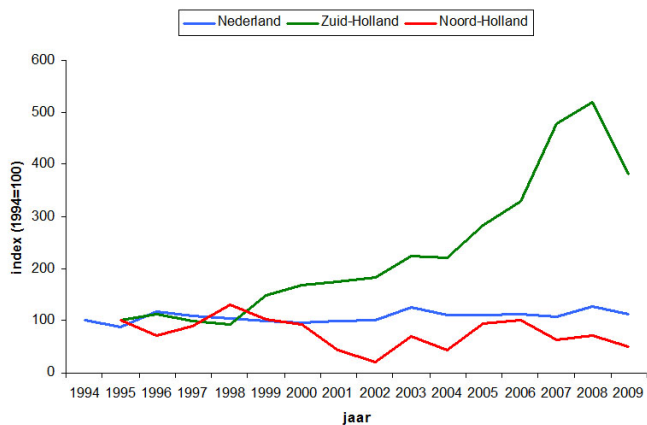
Figuur 4: Indexen van de aantalontwikkeling van het konijn in Nederland, Drenthe en volgens de duintellingen door terreinbeheerders in de periode 1997-2009.

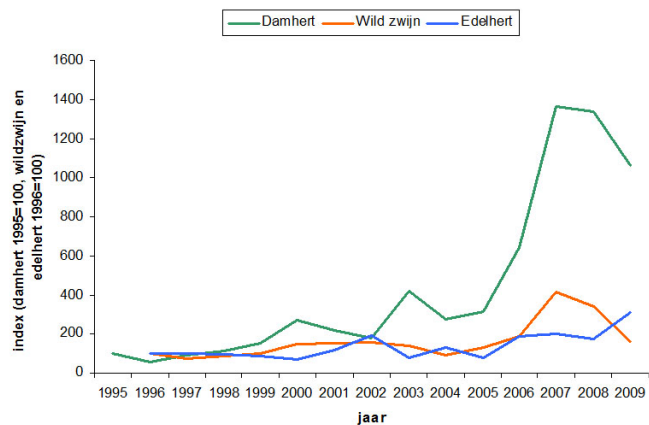
Figuur 5: Indexen van de aantalontwikkeling van het eekhoorn in Nederland, Noord Brabant en naaldbos in de periode 1996-2009.

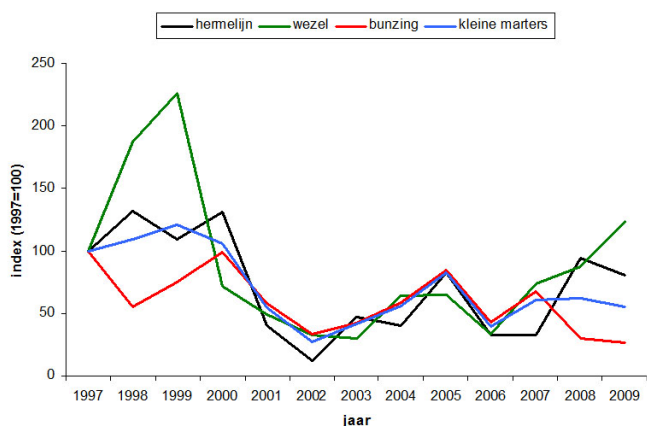
Figuur 6: Indexen van de aantalontwikkeling van de vos in Nederland, Gelderland en het agrarische gebied in de periode 1994-2009.

Figuur 7: Indexen van de aantalontwikkeling van het ree in Nederland en Noord- en Zuid-Holland in de periode 1994-2009.

Figuur 8: Index van de aantalontwikkeling van het damhert, edelhert en wild zwijn in Nederland in de periode 1995-2009.

Figuur 9: Indexen van de aantalontwikkeling van het hermelijn, wezel, bunzing en de drie kleine marterachtigen tezamen in Nederland in de periode 1997-2009.

Figuur 10: Index van de aantalontwikkeling van de egel in Nederland in de periode 1994-2009.

Hermelijn, wezel en bunzing

Uit het relatief kleine aantal tellingen binnen dit meetnet van de kleine marterachtigen komt het beeld naar boven dat het nog steeds slecht gaat met de drie kleine marterachtigen als groep (figuur 9). Er is sprake van een significant matige afname. De trend van de onderliggende soorten is voor zowel hermelijn, wezel en bunzing onzeker. Vooral bij de wezel lijkt de laatste jaren sprake te zijn van herstel. Dit is echter niet significant. Het aantal plots waar deze soorten zijn waargenomen is erg klein (circa 60) en in die plots worden ze niet jaarlijks waargenomen. Dat maakt de index gevoelig voor invloeden die met toeval te maken hebben.

Egel

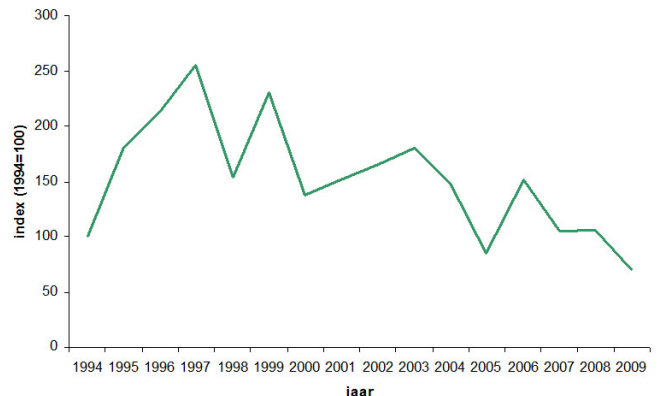
De egel is over de periode 1994-2009 volgens de tellingen significant matig afgenomen (figuur 10, n=166). De lage trefkans van de egel zorgt er voor dat er nog wel enige zorgen zijn over mogelijke vertekening van de trend, maar het aantal plots, de ligging daarvan én de lage standaardfout van de trend geven inmiddels het vertrouwen dat deze de populatieontwikkeling aardig weergeeft.

Ten opzichte van de relatieve piek in 2008 is de egel afgelopen jaar afgenomen. De eerste auteur heeft zelf vergelijkbare ervaringen. Zo komen jaarlijks wel minimaal een of twee egels achter het huis en regelmatig blijven ze daar ook slapen in een egelhuisje. In 2009 bleef de achtertuin echter tot in november egelloos. Begin november lag er plotseling een egel in een eigengemaakt nest in winterslaap. Afgelopen zomer laat juist het tegenovergestelde beeld zien. Er zijn al minimaal vier individuen op bezoek geweest (te herkennen aan verschillende grootte en kleurstelling van de kop). In juni werden zelfs voor het eerst jonge egels in onze tuin geboren. Het nest bevond zich in de voortuin in een egelhuisje, maar helaas verdween het vrouwtje (doodgereden of vergiftigd door slakkenkorrels?) en stierven de jongen. Momenteel huist in de achtertuin echter een egelfamilie met vier jongen van circa zes weken oud. We zijn benieuwd of dit een indicatie is van een toename in de populatie en de indexen voor 2010 weer een toename laten zien.

De egel werd in 2009 door de Zoogdierverseniging uitgeroepen tot 'Soort van het jaar'. De Zoogdierverseniging organiseerde allerlei activiteiten om de aandacht op de egel te vestigen en om gegevens over het voorkomen te verzamelen. In het blad Zoogdier (2010; 1) heeft een artikel over het egeljaar gestaan, waarin gepleit wordt voor opname van de egel in de Rode Lijst.

Muskusrat

Voor het eerst laat de trend van de muskusrat een significante trend zien waarbij de standaardfout dusdanig laag is dat aangenomen mag worden dat het een aardige weergave is van de populatieontwikkeling. Over de periode 1994-2009 is sprake van een significant matige afname. In grote lijnen komt dit overeen met de opgave van het aantal gevangen muskusratten in de periode 1994-2009, zoals weergegeven in het jaarverslag 2009 van de landelijke muskusrattenbestrijding (zie www.muskusrattenbestrijding.nl/WP/jaarverslag/). In de periode 2004-2006 was er wel sprake van een piek in het aantal gevangen muskusratten, maar vanaf 2004 werd de vangintensiteit met 25% verhoogd.

Figuur 11: Index van de aantaloontwikkeling van de muskusrat in Nederland in de periode 1994-2009.

Digitaal invoeren van waarnemingen

Sinds enkele jaren kunnen de waarnemingen van de zoogdieren via de website van SOVON worden doorgegeven. Om de invoer verder te vereenvoudigen zullen binnenkort enkele aanpassingen aan de website worden doorgevoerd. We willen alle tellers die tot nu toe de zoogdiergegevens op papier insturen vriendelijk verzoeken over te gaan tot het gebruik van de invoermogelijkheid via de website. De voordelen zijn een snellere afhandeling van de waarnemingen en een kostenbesparing binnen het meetnet. Tellers kunnen hun eigen ingevoerde gegevens ook terugzien en op die manier de ontwikkelingen in hun eigen plot(s) volgen.

Zonder de hulp van de vrijwilligers, de vogelaars met hart voor zoogdieren, die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken, is dit meetnet niet mogelijk. Wij willen hen allen van harte danken voor hun inzet en hopen dat zij daarmee nog vele jaren met veel plezier door zullen gaan. Daarnaast willen we de tellers die nog niet (of niet meer) meedoen opnieuw oproepen om de geringe tijdsinvestering die nodig is om zoogdierwaarnemingen door te geven toch in dit meetnet te stoppen. Een paar extra telgebieden erbij kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat de indexen van de marterachtigen betrouwbaar genoeg worden.

Het meetnet Dagactieve zoogdieren is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door een deel van de telgegevens in te voeren en de indexen te bepalen. SOVON levert een bijdrage door het onderhoud van de website waarop tellers de zoogdiertellingen digitaal door kunnen geven en het verzamelen en doorsturen van telformulieren. De Directie Natuur - Gegevensautoriteit Natuur, onderdeel van het Ministerie van LNV, maakt het meetnet financieel mogelijk.

Vilmar Dijkstra (Zoogdierverseniging) & Tom van der Meij (CBS)

NEM Resultaten Hazelmuizen 2009

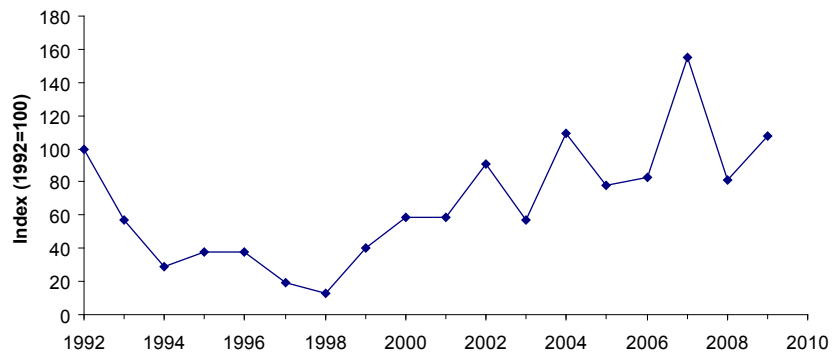
Jaarlijks worden in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring door vrijwilligers hazelmuisnesten geteld. In de Telganger van oktober 2009 presenteerden we de jaarcijfers van de hazelmuis tot en met 2008. In september - oktober 2009 zijn ook weer hazelmuisnesten geteld op de vaste transecten, ingevoerd en door het Centraal Bureau voor de Statistiek geanalyseerd.

Voor seizoen 2009 kregen we van 40 deeltransecten tellingen binnen, die twee of meer keer zijn geteld. Van nog eens vier transecten krijgen we de gegevens hopelijk nog aangeleverd. In totaal werden in die transecten door de tellers 257 nesten gevonden.

Het aantal nesten in 2009 is ten opzichte van 2008 weer wat hoger. Dit is een intussen bekend patroon: de aantallen in Nederland nemen over de hele telperiode sterk toe, maar vertonen goede en minder goede jaren.

De index voor heel Limburg laat een duidelijke toename zien sinds eind jaren negentig.

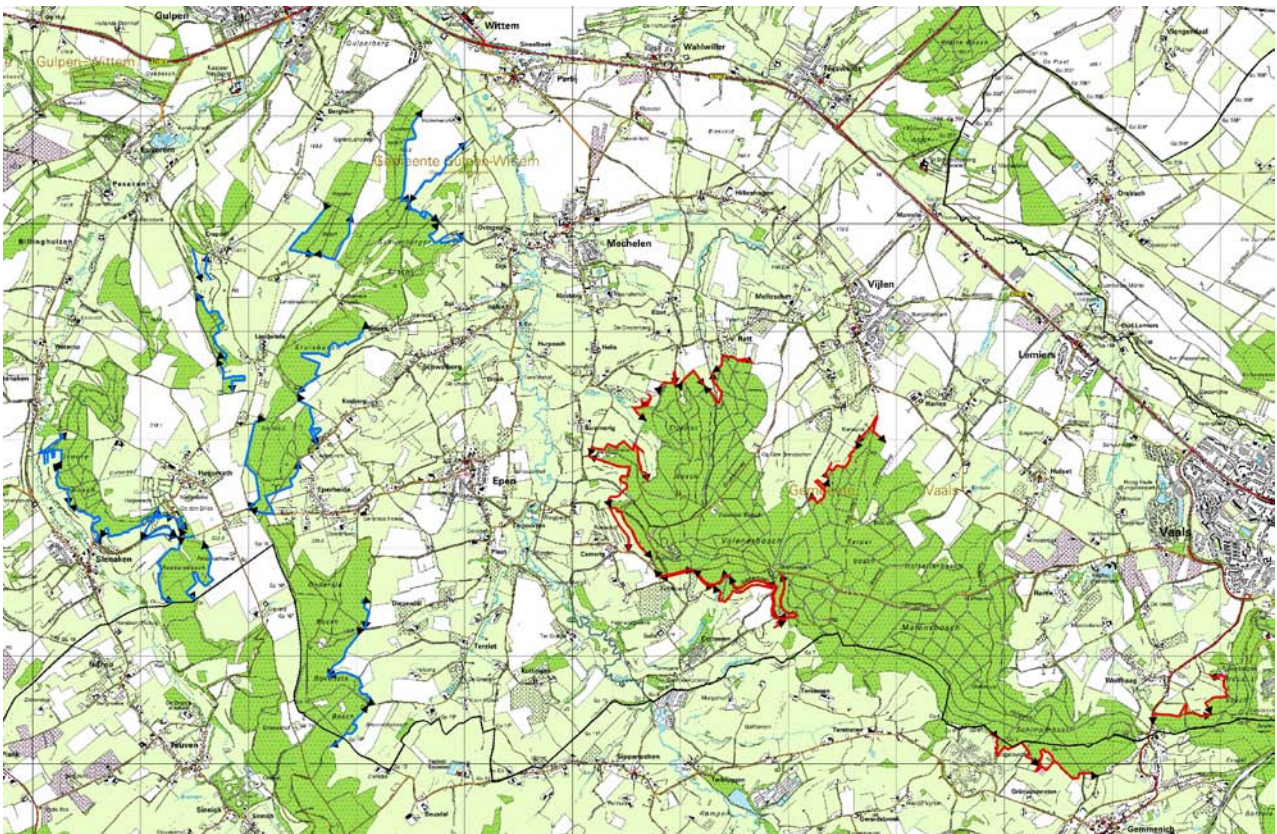
Als er, door middel van het programma TRIM gecorrigeerd wordt voor de ontbrekende transecten, is het verschil tussen 2009 en 2008 nog steeds flink, maar lijkt de toestand gelijk aan die in 2002 en 2004 (figuur 1).

Figuur 1: Landelijke index van de hazelmuis. De tellingen van 1992 zijn op 100 gesteld.

Deelpopulaties

We onderscheiden binnen het Nederlandse leefgebied twee deelpopulaties (figuur 2). In de deelpopulatie Vijlenerbossen en omgeving ("oost") nam de populatie in de jaren 1998-2002 zeer sterk toe. Recenter is de toename minder sterk en vertoont ze sterke pieken en dalen. De tweede deelpopulatie in en rond het Roebelsbos-Groote Bos ("west") vertoont een duidelijk andere trend en is stabiel (figuur 2). Ook deze populatie vertoont overigens pieken en dalen die, opvallend genoeg in beide deelpopulaties parallel lopen. Dat doet vermoeden dat het fluctuaties zijn die worden veroorzaakt door bijvoorbeeld weer (temperatuur of regen), mast van hazelnoot, beuk of tamme kastanje, of bijvoorbeeld vruchtzetting van bramen. We zijn druk bezig een nader onderzoek naar dergelijke effecten op te zetten. De trendverschillen tussen de beide populaties hebben ervoor gezorgd dat in de oostelijke populatie inmiddels ruim twee maal zoveel nesten worden gevonden als in de westelijke populatie. In het startjaar 1992 was deze situatie juist andersom. Waardoor dit verschil in ontwikkeling wordt veroorzaakt is vooralsnog onduidelijk. Hazelmuisvriendelijk beheer lijkt in de oostelijke populatie een gunstig effect te hebben, maar in de westelijke populatie juist niet. De situatie met betrekking tot beheer is echter nog niet goed onderzocht, o.a. omdat oude gegevens daarover nog moeten worden achterhaald.

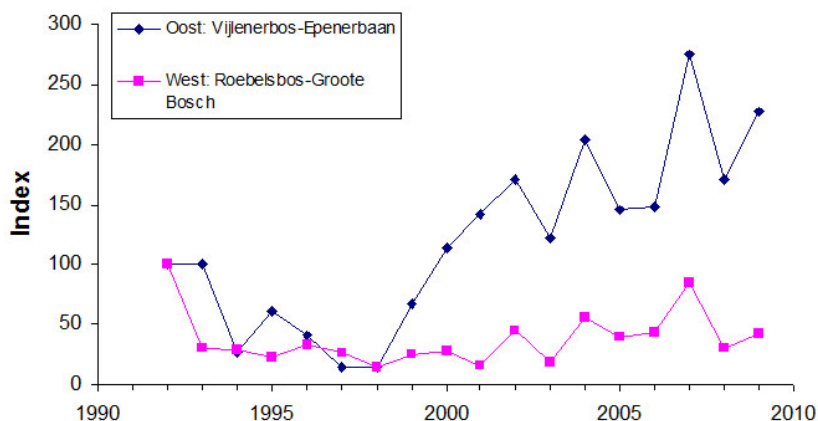

Figuur 2: Ligging van de transecten. Blauwe lijnen: transecten van de westelijke populatie. Rode lijnen: transecten van de oostelijke populatie.

Vlaanderen

Ook aan de andere kant van de grens, in het Vlaamse deel van het biotoop, worden op dezelfde wijze hazelmuisnesten geteld. De coördinatie hiervan is in handen van Natuurpunt en een verslag van die tellingen is te vinden op www.natuurpunt.be. Komende weken worden door Natuurpunt, de Zoogdierverseniging en het CBS deze resultaten gecombineerd tot een ware internationale index! Zo stopt het volgen niet bij de nationale grenzen, maar wordt aaneensluitend leefgebied gezamenlijk gevolgd. Daarover meer in Zoogdier en Natuurblad.

Jasja Dekker (Zoogdierverseniging) en
Tom van der Meij (CBS)

Figuur 3: Geïndexeerde tellingen per deelpopulatie: de oostelijke populatie in en rond het Vijlenerbos, de Epenerbaan en omgeving (grijze ruitjes), en de westelijke populatie in en rond het Roebelsbosch en het Groote Bosch en omgeving (donkere blokjes). De tellingen van 1992 zijn op 100% gesteld.

25 winters vleermuistellen!

NEM Resultaten vleermuis wintertellingen 2009-2010

Elke winter kruipt een groot aantal tellers in bunkers, ijskelders en groeven om daarin de overwinterende vleermuizen op naam te brengen en te tellen. Dankzij die tellingen is het mogelijk om veranderingen in de populatie van een aantal vleermuissoorten te volgen.

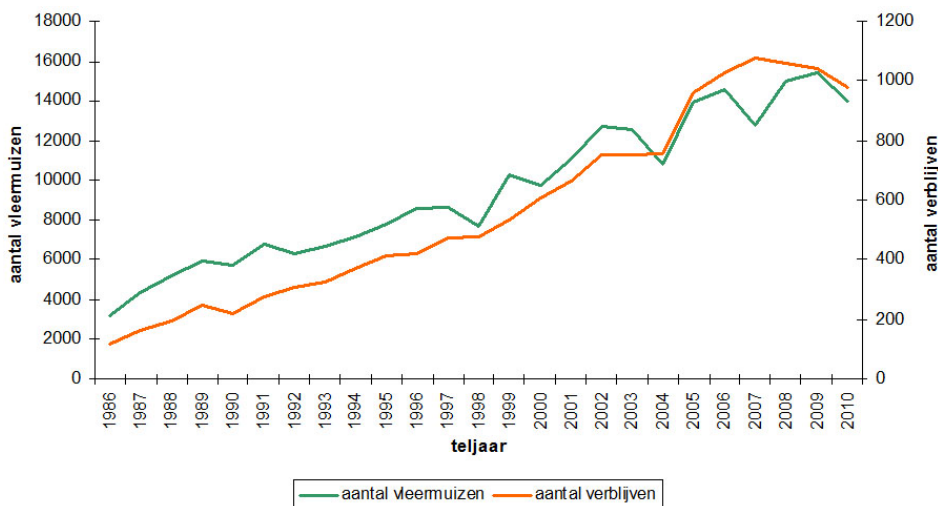
Afgelopen winter was een zilveren mijlpaal voor het meetnet 'Wintertellingen vleermuizen'. Er staat inmiddels een prachtige telreeks van 25 winters. Van de 15 meetnetten die in het NEM zijn opgenomen, omvat alleen de watervogeltellingen van SOVON een langere telreeks (vanaf 1975).

Het bestand van het meetnet omvat veel meer tellingen (vanaf 1942/1943), maar vanaf 1985/1986 worden de overwinteringobjecten landelijk op een vergelijkbare wijze geteld.

Aantal bezochte objecten en getelde vleermuizen

Nog niet alle telgegevens van de winter 2009/2010 zijn bij de Zoogdierverseniging aangeleverd. Dat is terug te vinden in figuur 1 waarin te zien is dat voor het laatste jaar het aantal getelde verblijven en vleermuizen afgenomen lijkt te zijn. Als alle gegevens geleverd en verwerkt zijn, zal er waarschijnlijk eerder sprake zijn van stabilisatie of toename dan afname in het aantal getelde objecten en vleermuizen.

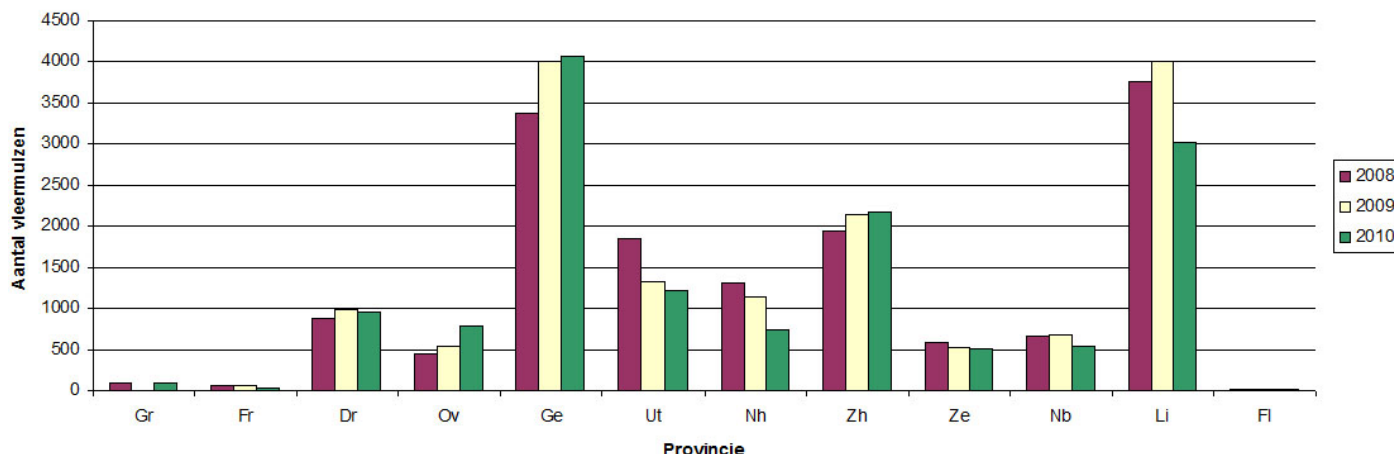
Niet alle gegevens zijn gebruikt om de indexen te bepalen, die verderop gepresenteerd worden. Objecten die in een bepaald jaar niet volledig, niet nauwkeurig of buiten de telperiode werden geteld zijn voor dat jaar in de analyses als ontbrekende waarden behandeld. De sterke toename van het aantal getelde objecten vanaf 2004 wordt deels veroorzaakt door het opsplitsen van clusters van verblijven in afzonderlijke objecten.

Figuur 1: Het aantal in de bestanden opgenomen getelde objecten en vleermuizen in Nederland in de periode 1986-2010.

Het aantal objecten en vleermuizen per provincie

Zoals eerder werd aangegeven ontbreken in de overzichten een aantal gegevens. Die gegevens moeten of nog geleverd worden of nog worden ingevoerd. De provincies Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Zuid-Holland en Zeeland zijn nagenoeg compleet geleverd. Bij deze provincies is een beeld te verkrijgen hoe het globaal met de vleermuizen is gesteld. Opvallend daarbij is de grote toename in Overijssel. Terwijl ook Gelderland en Zuid-Holland een verdere toename laten zien. In Limburg is het aantal getelde vleermuizen daadwerkelijk lager, omdat vanwege veiligheidseisen een aantal groeven is afgesloten voor mensen en de vleermuizen in deze groeven dus niet meer geteld kunnen worden. De Zoogdiervereniging is momenteel bezig om in samenwerking met de groeve-eigenaren een aantal groeven weer gekeurd te krijgen. Daarvoor zijn fondsen beschikbaar gesteld door het Ministerie van LNV.

Figuur 2: Het getelde aantal vleermuizen per provincie in de periode 2008-2010. Let wel: dit staat niet gelijk aan de populatietrend!

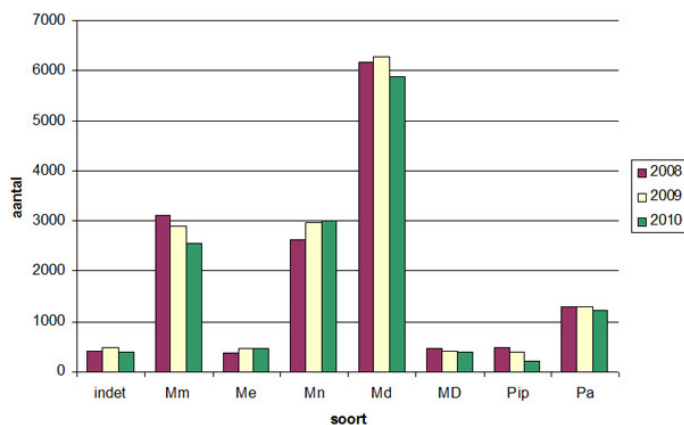
Indexen

Indexen en trends worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek berekend met het programma TRIM. Dit programma produceert voor elk teljaar een indexcijfer, waarbij een bepaald jaar (bij de wintertellingen 1986) op 100% wordt gesteld. Ook berekent TRIM een lineaire trendwaarde die de gemiddelde toe- of afname over de reeks van teljaren weergeeft. Met behulp van deze trendwaarde wordt verder bepaald in hoeverre de veranderingen in de populatie van de soort vallen in de categorieën sterke afname, matige afname, stabiel, matige toename en sterke toename. Soms is het niet mogelijk een trend te berekenen, bijvoorbeeld omdat de aantallen getelde dieren sterk fluctueren. We noemen de trend dan "onzeker".

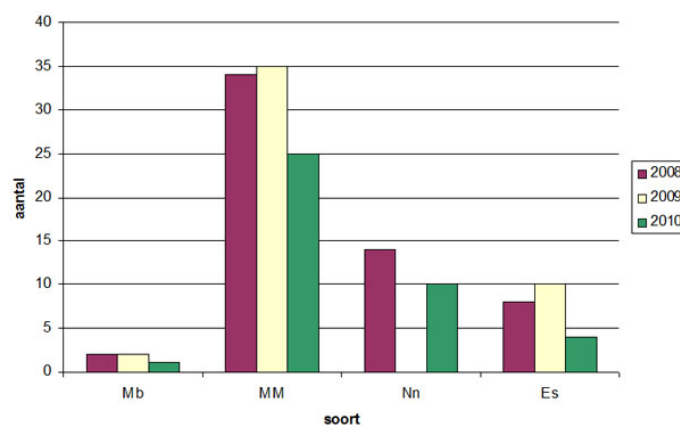
Het aantal vleermuizen per soort

Ondanks het niet compleet zijn van de telgegevens van de afgelopen winter, laten de franjestaart en de ingekorven vleermuis toch een toename zien in het aantal getelde vleermuizen (figuur 3a). Een aanwijzing dat deze soorten nog steeds toenemen. Dat komt bij de franjestaart ook tot uiting in de indexen (figuur 4). Bij de ingekorven vleermuis is dit minder duidelijk. Er is een opvallende dip in de voorlaatste winter te zien, waarvan afgelopen winter is hersteld. Wat de oorzaak is van de dip is niet duidelijk. Over de gehele periode blijft er wel sprake van een significant sterke toename. De ingekorven vleermuis neemt in nagenoeg alle Natura 2000 gebieden waar de soort voorkomt sterk toe. Alleen in groeven in het Savelsbos is de toename minder sterk, daar is sprake van een matige toename. Ook de grootoorvleermuizen en de watervleermuis laten afgelopen winter en stijgende index zien (figuur 5 en 6), al is die toename gering. Over de gehele periode is er sprake van een significant matige toename.

De vale, baard- en meervleermuis laten de afgelopen winter een afname in getelde aantallen en in de index zien (figuur 3, 5 en 6). Bij de vale vleermuis is die afname het grootst. Toch blijft de trend over de gehele periode een significant matige toename. De sterke wisseling in de indexen van de vale vleermuis worden waarschijnlijk veroor-

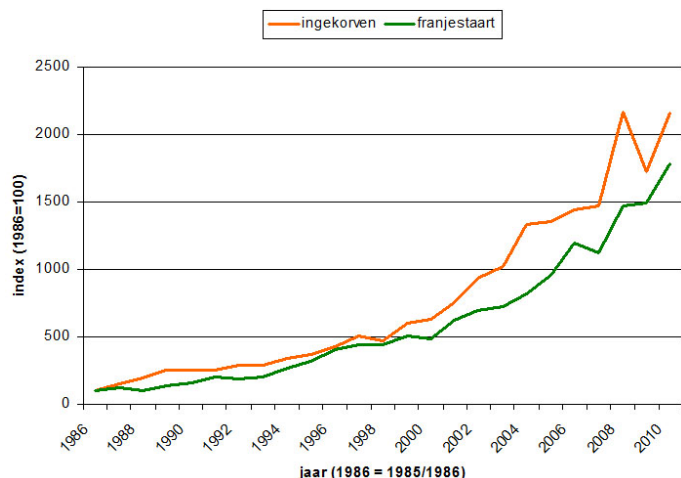

Figuur 3a: Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2008/2010 (afkortingen; indet=ongedetermineerd; Mm=baardvleermuis; Me=ingekorven vleermuis; Mn=franjestaat; Md=watervleermuis; MD=meervleermuis; Pip=dwergvleermuis; Pa=grootoorvleermuis).

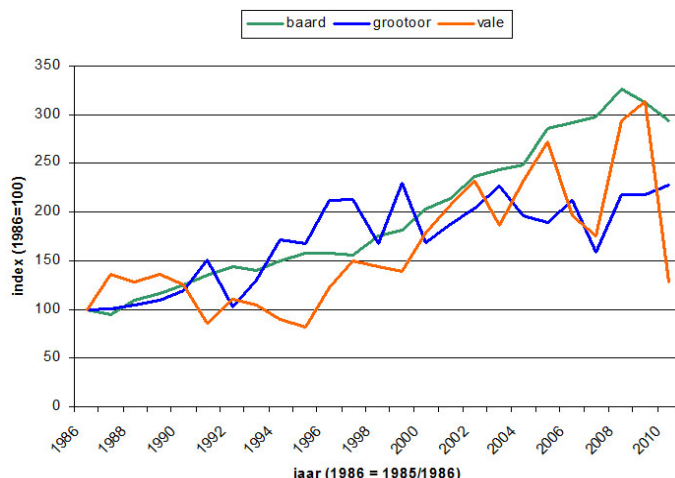

Figuur 3b: Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2008/2010 (afkortingen; Mb=Bechstein's vleermuis, MM=vale vleermuis, Nn=rosse vleermuis, Es=laatvlieger).

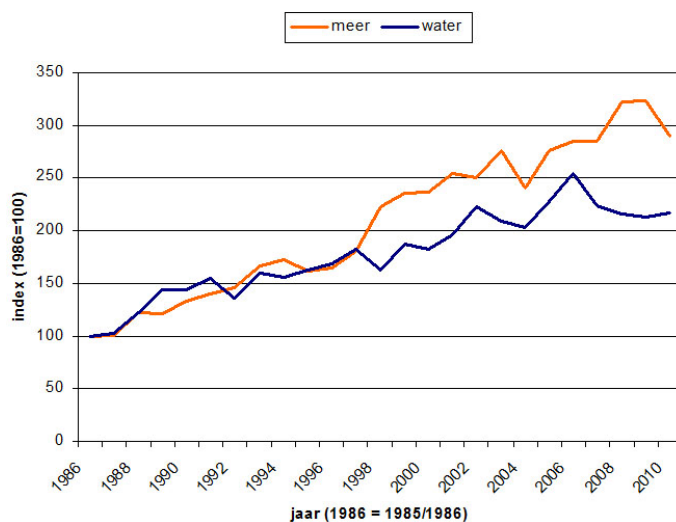
zaakt door het lage aantal dieren dat jaarlijks wordt geteld en een klein aantal objecten. Als er dieren in een groeve gaan hangen die niet geteld kan worden of in een groeve over de grens, dan ontstaan al snel grote schommelingen in de aantallen en indexen. De Zoogdierverseniging en het CBS zijn momenteel bezig om in samenwerking met de Vlaamse en Waalse tellers een grensoverschrijdende groeve-index te bepalen. Mogelijk geeft dat nieuwe inzichten in de ontwikkelingen van de soorten die voornamelijk in groeven overwinteren. In een latere Telganger zal daar meer aandacht aan geschonken worden.

Figuur 4: Index aantalontwikkeling van de franjestaart en de ingekorven vlemuis in de periode 1986-2010.

Figuur 5: Index aantalontwikkeling van de baard-, grootoor en vale vlemuis in de periode 1986-2010.

Figuur 6: Index aantalontwikkeling van de meer- en de watervlemuis in de periode 1986-2010.

Zonder de hulp van de vrijwilligers die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken is dit meetnet niet mogelijk. Wij willen hen allen van harte danken. Op naar de 50 telseizoenen!

Het meetnet Wintertellingen vlemuizen is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door de indexen en trends te bepalen. De Directie Natuur - Gegevensautoriteit Natuur, onderdeel van het Ministerie van LNV, maakt het meetnet financieel mogelijk.

Vilmar Dijkstra (Zoogdierverseniging) & Tom van der Meij (CBS)

NEM Zoldertellingen

In 2007 is binnen het Netwerk Ecologische monitoring het nieuwe meetnet 'Zoldertellingen vlemuizen' gestart. Dit meetnet is met name gericht op twee zuidelijke soorten die zomers nagenoeg uitsluitend op zolders van kerken, kloosters en andere grotere gebouwen verblijven: ingekorven vlemuis en grijze grootoorvlemuis. Als "bijvangst" worden ook laatvliegers, gewone grootoorvlemuizen en andere soorten geteld. Deze bijvangst vormt het tweede doel van dit meetnet; het verzamelen van landelijke verspreidingsgegevens van alle soorten die op zolders aan te treffen zijn. Vrijwilligers van de Zoogdierverseniging en de provinciale vlemuiswerkgroepen bezoeken één maal per zomer de (kerk)zolders en tellen de daar aangetroffen vlemuizen.

Uitbouwen van het meetnet

In het noorden van het land zijn inmiddels een aantal cursussen gegeven om nieuwe tellers op te leiden. Daarmee

is het meetnet nu werkzaam over bijna het gehele land. Verder zijn verspreid over het land teldagen georganiseerd waar nieuwe tellers konden deelnemen om ervaring op te doen.

Op moment van schrijven zijn in het zuiden van het land de tellingen van de zolders met ingekorven vleermuizen al uitgevoerd en worden zolders met grijze grootoorvleermuizen nog volop geteld (tot 15 oktober). Zolders waar de ingekorven vleermuis niet voorkomt kunnen tot 15 oktober bezocht worden.

Om het meetnet verder op te bouwen hebben we nog tellers nodig. Wil jij mee gaan doen geef je dan op via de website (www.zoogdiervereniging.nl/node/444) of via het secretariaat (024-7410500). Daarnaast zijn nog enkele provinciaal coördinatoren nodig. Vind jij het leuk om op te treden als tussenpersoon tussen de vleermuistellers en het bureau van de Zoogdiervereniging, heb jij enkele uren te besteden per maand en woon je in of bij Groningen, Flevoland, Limburg of Brabant? Geef dan even een belletje (06-17490499), dan krijg je verdere uitleg van wat de bedoeling is.

In de Telganger die aankomend voorjaar verschijnt zal dieper worden ingegaan in de indexen van de ingekorven vleermuis en grijze grootoorvleermuis en de verspreidingskaarten van alle aangetroffen vleermuissoorten.

Aanpassing van de telperiode bij grijze grootoorvleermuis

Tot op heden was de telperiode voor de ingekorven vleermuis van 15 juli tot 15 augustus en van de grijze grootoor van 15 augustus tot 15 oktober. Nu komt het een enkele keer voor dat beide soorten van dezelfde zolder gebruik maken. In dat geval zou dan een zolder twee keer bezocht moeten worden. Om dat te voorkomen wordt de start van de telperiode voor de grijze grootoor vanaf teljaar 2011 naar voren geschoven en op 1 augustus gezet. Dit wordt ook gedaan omdat verwacht mag worden dat in de toekomst de kans op het samen optreden van beide soorten op een zolder zal toenemen. Dit in verband met de sterke toename van het aantal ingekorven vleermuizen.

Verder lezen:

- Jan Buys, Henk Heijligers & Paul van Hoof, 2009. GROTE OREN OP LIMBURGSE KERKZOLDERS. Aantalontwikkelingen in populaties grootoorvleermuizen op kerkzolders. Natuurhistorisch maandblad 98 (7): 133-137.

- W. Vergoossen, L. Verheggen, J. R. Regelink, T. van der Meij & J. Dekker, 2009. DE INGEKORVEN VLEERMUIZEN VAN MIDDEN-LIMBURG. Natuurhistorisch maandblad 98 (11): 209-214.

Vilmar Dijkstra

VONZ Noordse woelmuis en waterspitsmuis

Elk jaar worden er in het kader van het "Verspreidingsonderzoek - noordse woelmuis" en "Verspreidingsonderzoek - waterspitsmuis" gegevens verzameld om een steeds completer beeld van de verspreiding van deze twee soorten te krijgen. Data worden op twee manieren verkregen: via braakbalonderzoek en via onderzoek met inloopvallen.

Aangezien het verspreidingsonderzoek nog loopt is nog maar een klein deel van de vangsten gedaan. Van het braakbalonderzoek is al een groter percentage van de werkzaamheden verricht.

Vangsten noordse woelmuis

In 2010 worden in totaal 115 kilometerhokken bevangen op het voorkomen van noordse woelmuis. Medewerkers van de Zoogdiervereniging bevangen delen van Zuid-Holland (Oude Maas), Friesland (oa Oudegaasterbrekken) en Noord-Holland (oa Loosdrechtse Plassen) in totaal 65 kilometerhokken.

Daarnaast worden er drie noordse woelmuis-kampen georganiseerd, waarbij in totaal 50 kilometerhokken worden bevangen. Texel: natte gebieden polder: 15 t/m 17 oktober; Friesland: o.a. zuidzijde Fluessen: 5 t/m 7 november; Zeeland: eilanden Veerse Meer en Westerschenge & De Weel: 12 t/m 14 november.

In de september 2010 zijn 21 locaties langs de Oude Maas bevangen. Op 6 van die locaties zijn noordse woelmuizen aangetroffen (zie rode driehoeken in kaartje; groene punten zijn de vanglocaties). De vangst van noordse woelmuis in Klein Profijt, aan de noordzijde van de Oude Maas, is de bevestiging dat de soort er nog steeds aanwezig is (laatste vangst in 2000). De vangsten verder oostelijk aan de zuidzijde van de Oude Maas zijn zover bekend nieuw. De soort zal er al die tijd gezeten hebben, maar die gebieden zijn nooit bevangen. Nu werden op drie locaties langs de Geertruida Agatha Polder en op twee locaties aan de noordzijde van Polder Groot-Koninkrijk noordse woelmuizen aangetroffen.

Vangsten aan de Oude Maas. Groene cirkels: vanglocaties. Rode driehoekjes: vangsten van Noordse woelmuis.

Vangsten waterspitsmuis

Alle vanginspanningen voor het waterspitsmuisonderzoek (25 kilometerhokken) moeten nog verricht worden.

Braakbalonderzoek

In het seizoen 2010-2011 zijn tot nu toe ruim 300 braakbalpartijen van kerkuil geanalyseerd, waarvan de helft met meer dan 150 prooidieren, waardoor een nulpunt voor noordse woelmuis en/of waterspitsmuis bepaald kan worden, wat betekent dat de soort dat jaar niet aanwezig was binnen het jachtgebied van de desbetreffende kerkuil.

Van de 300 geanalyseerde partijen werden tot nu toe op 9 locaties noordse woelmuizen en op 41 locaties waterspitsmuizen aangetroffen. De gele stippen geven de partijen met meer dan 150 prooien, de rode driehoeken de locaties met respectievelijk waterspitsmuis (links) en noordse woelmuis (rechts).

Dick Bekker

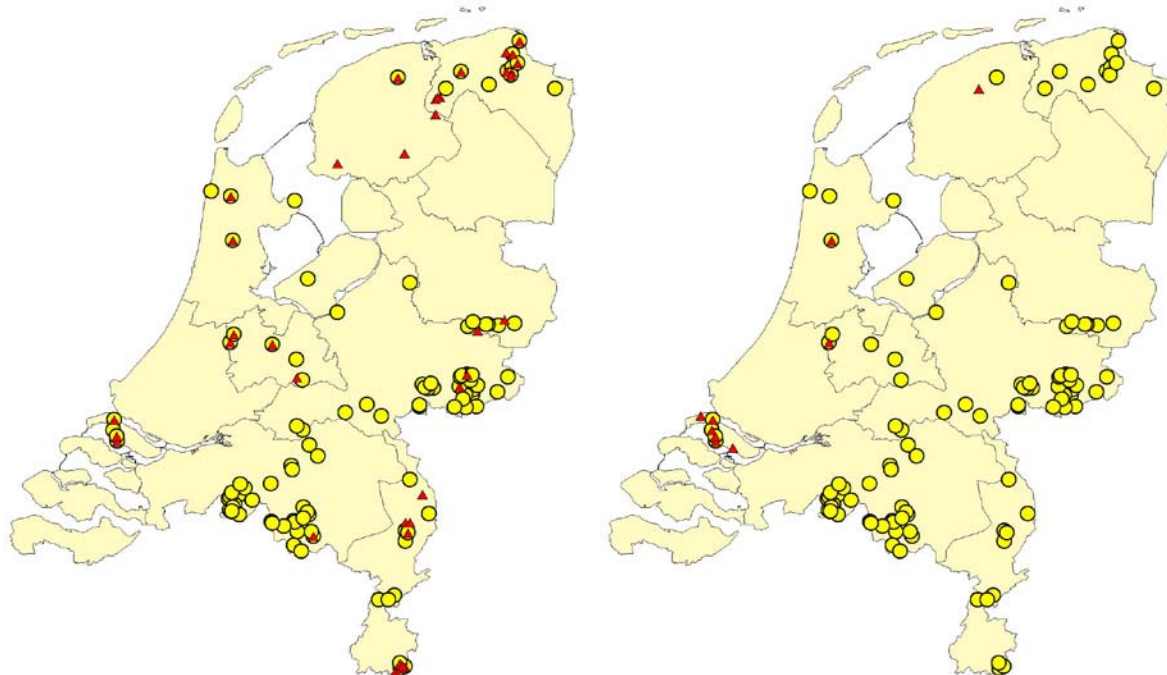

Foto: Wesley Overman

Foto: Wesley Overman

VONZ Boommarter

Ook in 2010 vond het verspreidingsonderzoek Boommarter doorgang. Inmiddels zijn er door vrijwilligers verspreid over Nederland vele waarnemingen doorgegeven. Veel waarnemingen komen uit de kerngebieden waar de wat grotere populaties van de boommarter leven. Het is de laatste jaren duidelijk geworden dat de soort veel gebieden heeft ge(her)koloniseerd of zo is toegenomen dat de soort weer makkelijker waarneembaar is.

Momenteel staan er cameravallen in een bosgebied ten noorden van Tilburg. Er is nog geen marter vastgelegd. Binnenkort worden in de bossen ten oosten van de Brabantse Wal, omgeving Rucphen, cameravallen geplaatst.

Het onderzoek van een groep vrijwilligers in het oosten van Gelderland heeft weer vele nieuwe waarnemingen opgeleverd. In de omgeving van Doetinchem is een drachtig vrouwtje dood gereden. Later is in deze streek een holle boom met vrouwtje en jongen gevonden. Aannemelijk is dat in heel Zuidoost-Gelderland tussen Doesburg en de Duitse grens de boommarter voorkomt en zich voortplant. Noordelijker, in de omgeving van Lochem, is door Erwin van Maanen met een cameraval een boommarter vastgesteld

Duidelijk is dat de steenmarter de oost en zuidrand van de Veluwe gekoloniseerd heeft. Dit voorjaar is door Erwin van Maanen voortplanting van steenmarter vastgesteld in Wageningen. Dus op steeds meer plekken in Nederland is goede controle van waarnemingen op mogelijke verwarring met steenmarter noodzakelijk.

Daniel Tuitert heeft in de bossen langs de Overijsselse Vecht tussen Hardenberg en Zwolle 4 nestbomen gevonden. De boommarter blijkt ook hier wijd verbreid voor te komen en zich voort te planten. Op de Sallandse Heuvelrug is begin 2010 door Jaap Mulder met een cameraval een boommarter vastgelegd. In het najaar is een verkeersslachtoffer gevonden. Voortplanting is hier nog niet vastgesteld. Ten oosten van Deventer in de omgeving van Lettele zijn door Erwin van Maanen twee verschillende boommarters met cameravallen gefotografeerd.

Foto: Bram Achterberg

Onderzoek van een grote groep vrijwilligers, de Werkgroep Boommarter Nederland en terreinbeheerders heeft in het plasseengebied op de grens van Noord-Holland en Utrecht laten zien dat de boommarter hier verspreid door alle moerasbossen voorkomt. Spectaculaire "bijvangst" was een otter.

In de uiterste zuidoost-punt van Groningen zijn mogelijk boommarters aanwezig. Er was sprake van een verkeersslachtoffer hier en één net over de grens in Duitsland. Beide dieren zijn helaas niet verzameld dus we kunnen niet uitsluiten dat het dier een steenmarter is. Er kan ook niet gecontroleerd worden of het om (waarschijnlijke) zwervers gaat of om territoriale dieren.

Opmerkelijk was de vondst van jonge boommarters in het rieten dak van een vogelkijkhut aan de Friese IJsselmeerkust. In 2005 had Robert Keizer hier al sporen van een marter gevonden, maar onduidelijk was toen of het om boom- of steenmarter ging. De locatie ligt op de route van Gaasterland naar de Afsluitdijk. Dus een "tussenstop" voor de Drents-Friese boommarters die Noord-Holland boven het Noordzee-kanaal hebben gekoloniseerd.

Er zijn het afgelopen jaar en zeker de afgelopen maanden helaas weer veel verkeersslachtoffers gevallen. Een flink deel hiervan is verzameld voor sectie en zal in de komende maanden onderzocht worden.

Mensen die ergens aan de slag willen met het waarnemen van boommarters, en dat kan inmiddels op veel plekken in Nederland, kunnen het beste contact opnemen met de Werkgroep Boommarter Nederland: www.zoogdiervereniging.nl en www.werkgroepboommarter.nl. Je waarnemingen kun je doorgeven via www.telme.nl of www.waarneming.nl.

Chris Achterberg

Zoogdieratlas

Vanaf eind 2008 is er op initiatief van de Zoogdierverseniging in iedere provincie een zoogdieratlas project gaande: Zoogdieratlas.nl. Belangrijkste doel van deze digitale zoogdieratlas is het verzamelen van zoveel mogelijk waarnemingen van zoogdieren.

Door van alle Nederlandse zoogdieren waarnemingen te verzamelen, hopen we een goed beeld te krijgen van de verspreiding van de verschillende soorten. Er wordt dus niet alleen gekeken naar de verspreiding van zeldzame en kwetsbare soorten als boomkruisers en otter, maar we zijn juist ook geïnteresseerd in meer algemene soorten als konijn, haas, vos en egel. Hoe gaat het hiermee en waar worden ze gezien? In natuurgebieden, op het platteland of zelfs in de stad? Zitten ze overal of slechts in delen van het land en van de provincie?

Per provincie wordt samengewerkt met verschillende partijen, zoals provinciale Landschappen, de provinciale organisaties Landschapsbeheer, de zoogdier- en vleermuiswerkgroepen, Provincies en enkele andere organisaties. In iedere provincie is een coördinator aanwezig als aanspreekpunt. In de project- en stuurgroep zitten vertegenwoordigers vanuit de partner organisaties in het provinciale project, welke samen met de coördinator de inhoud van het atlasproject bepalen. Iedere provincie geeft haar eigen invulling aan het atlas project, maar de nadruk ligt overal op het verzamelen van zoveel mogelijk (oude en nieuwe) gegevens.

Een provinciaal atlasproject duurt twee jaar. Omdat het startmoment per provincie verschillend is heeft het landelijke project een totale looptijd van drie jaar (2008-2011).

De coördinatoren in de provincies die als eerste zijn begonnen (Drenthe, Brabant en Overijssel) stoppen eind 2010. Terwijl Groningen en Gelderland pas eind 2011 stoppen. Dat er in een provincie niet langer een provinciaal coördinator aanwezig is wil trouwens niet zeggen dat er niet meer aan Zoogdieratlas.nl wordt gewerkt, de atlas op internet blijft bestaan en kan nog steeds verder worden aangevuld.

Ook zijn er provinciale en lokale werkgroepen die zich met het verzamelen van aanvullende gegevens blijven bezighouden.

De website Zoogdieratlas.nl is de digitale plek waar alle provinciale projecten samenkomen. Iedere provincie heeft zijn eigen pagina en er zijn naast verspreidingskaarten onder andere activiteiten en nieuwsbrieven te vinden.

Daarnaast is het op Zoogdieratlas.nl per provincie de verspreiding van zoogdieren op kilometerhokniveau zichtbaar. Bezoekers van de website kunnen zelf aangeven van welke soort en over welke jaren ze de waarnemingen op kaart te zien krijgen.

Resultaten

Het afgelopen jaar zijn er veel waarnemingen verzameld. Door vrijwilligers die zelf hun waarnemingen doorgeven op Telmee.nl en Waarneming.nl maar ook via publieksacties zoals een paashazenoproep, kattenprooien en egels. Ook zijn er archieven van bijvoorbeeld de provincie uitgeplozen, waarnemingen uit oude opschrijfboekjes alsnog ingevoerd etc. en is er bij de Zoogdierverseniging een inhaalslag geweest om data in te voeren. Daarnaast zijn er diverse cursussen en activiteiten rondom zoogdieren georganiseerd die ook weer nieuwe waarnemingen hebben opgeleverd.

Alle gegevens die in het kader van alle atlasprojecten worden verzameld komen in Telmee en zijn op die manier ook zichtbaar op www.zoogdieratlas.nl.

Op www.zoogdieratlas.nl zijn de actuele verspreidingskaarten per provincie te bekijken.

Hoe kan ik meedoen aan Zoogdieratlas.nl?

Meedoen aan Zoogdieratlas.nl kan door het invoeren van waarnemingen op Telmee.nl en Waarneming.nl.

Op Zoogdieratlas.nl zijn waarnemingen alleen op kilometerhok niveau zichtbaar. Er zijn dus geen details van een waarneming te zien, zoals de exacte locatie, waarnemer en type waarneming.

Publieksacties

Regelmatig wordt er vanuit het atlasproject aandacht aan een specifieke soort besteed. Begin maart werden zoveel mogelijk mensen opgeroepen om molshopen door te geven. Tijdens Pasen waren dit paashazen, in de zomer de kattenprooien actie en tenslotte konden mensen tijdens de landelijke egel telling eind september egels doorgeven. Om ook voor de waarnemers die niet actief zijn op Telmee en Waarneming.nl, het doorgeven van deze soorten zo gemakkelijk mogelijk te maken werd een speciale invoer gemaakt op Zoogdieratlas.nl. Waarnemingen konden met een stip op de kaart gemeld worden zonder dat waarnemers zich eerst ergens hoefden te registreren. Ook in 2011 gaan we de aandacht weer op een aantal soorten vestigen door middel van speciale acties.

Agenda

Ook in het najaar worden er in verschillende provincies weer diverse activiteiten gepland (muizen vangen, braakballen pluizen etc.). Kijk in de agenda op www.zoogdieratlas.nl voor meer informatie.

Nieuwsbrief

Bijna alle provincies hebben een eigen nieuwsbrief, deze zijn terug te vinden op de provinciale pagina's op de website.

Foto wedstrijd

Het is de 21ste jaargang van Zoogdier. Het tijdschrift van de Zoogdierverseniging is dus twintig jaar oud en dat wordt gevierd met een fotowedstrijd. In de maanden maart tot en met november 2010 loopt de fotowedstrijd van Zoogdieratlas.nl. Wie uiterlijk 1 november 2010 foto's instuurt maakt kans op een leuke prijs. Alleen foto's van in het wild levende zoogdieren in Nederland en Vlaanderen dingen mee naar de prijzen. Het gaat bij de beoordeling niet alleen om de kwaliteit van de foto (al zijn mooie foto's natuurlijk welkom).

Insturen gaat als volgt: na registratie op de website www.zoogdieratlas.nl kunt u uw foto uploaden in de desbetreffende provincie / map fotowedstrijd. Vermeld in de titel van de foto ook uw voor- en achternaam en geef bij het registreren uw e-mailadres door. Lees de voorwaarden want natuurlijk gebruiken we de foto's graag voor bijvoorbeeld Zoogdier of de Zoogdieratlas. De uitslag wordt bekend gemaakt in het laatste nummer van Zoogdier van dit jaar.

Gezocht: wilde zwijnen!

Onderzoekers van de Zoogdierverseniging willen een zo goed mogelijk beeld krijgen waar anno 2010 wilde zwijnen voorkomen in Nederland. Dit is belangrijk omdat het wild zwijn formeel alleen op de Veluwe en in de Meinweg in Limburg hun leefgebied hebben. In de rest van het land mogen zij niet voorkomen (het zogenaamde nulstandbeleid). Het is echter zonneklaar dat de praktijk anders is en dat het wild zwijn buiten deze twee gebieden aanwezig is in bijna alle grensprovincies. Om duidelijk te krijgen waar het zwijn allemaal voorkomt, is het van belang om zoveel mogelijk waarnemingen te verzamelen.

Wanneer u in de avondschemer of bij het ochtendgloren een wandeling door het bos maakt, heeft u de meeste kans om oog in oog te staan met wilde zwijnen. 's Avonds in de schemering en 's nachts gaan de zwijnen actief op zoek naar voedsel en is dus de kans op ontmoetingen met wilde zwijnen het grootst. Maar met enig geluk kunt u ook overdag zwijnen tegenkomen. Maak als het even kan een foto, maar laat de dieren met rust.

Waar op letten?

Als u een wild zwijn ziet, is deze vaak niet alleen. Wilde zwijnen leven in een groep, de rotte. Een rotte bestaat uit zeugen met hun biggen en vrouwelijke biggen van het vorige jaar, overlopers. De mannelijke overlopers worden uit de rotte verjaagd. De oudere beren, keilers, leven alleen of in kleine groepjes buiten de rotte.

Foto: Richard Wutte van den Bosch

Sporen

Sporen verraden de aanwezigheid van wilde zwijnen. Als eerste vallen de wroetsporen in de bodem op, die zij maken door met hun snuit de grond om te woelen op zoek naar wat lekkers. Daarnaast verraden ze hun aanwezigheid met schuurplekken bij modderpoelen. Om huidparasieten kwijt te raken nemen wilde zwijnen graag een modderbad. Na het modderbad blijft er een laagje modder op de huid achter dat op specifieke schuurbomen wordt afgewreven. De bomen zijn dan op ongeveer 50-60 cm hoogte kaal geschuurd en soms bedekt met haren. Doordat de modderbaden regelmatig gebruikt worden, is ook de plantengroei rondom deze plekken helemaal verdwenen. Van een grotere afstand is dan al duidelijk dat er zwijnen aan het werk zijn geweest.

Waarnemingen doorgeven

Dus laat het ons weten wanneer u een wild zwijn heeft gezien. Dit kan door uw waarneming door te geven via de websites www.telmeel.nl of www.waarneming.nl. Bij beide sites moet u zich de eerste keer wel even registreren. Dit is nodig om de waarnemingen te kunnen valideren, wat weer belangrijk is voor een betrouwbaar onderzoek. U kunt op deze site ook komen via www.zoogdieratlas.nl (informatie per provincie over alle zoogdieren die al gezien zijn). En u kunt ook een e-mail sturen naar waarnemingen@zoogdierverseniging.nl.

Jaar van het wild zwijn

De Zoogdierverseniging heeft 2010 uitgeroepen tot het [Jaar van het Wild Zwijn](#). Het wild zwijn is één van de indrukwekkendste dieren die je in een deel van de Nederlandse bossen zomaar tegen kunt komen en het dier kan wel wat positieve aandacht gebruiken. De Zoogdierverseniging wil zich in het Jaar van het Wild Zwijn inzetten voor een meer genuanceerd en op wetenschappelijke kennis gebaseerd beeld van het wild zwijn. Deze imposante dieren worden namelijk niet overal met open armen ontvangen. Ze kunnen, naast de positieve effecten op de natuur, weliswaar ook tot overlast leiden (vraatschade, risico op aanrijdingen), maar die is in goede banen te leiden door de juiste maatregelen te nemen. Maak gebruik van de beschikbare ecologische kennis van het wild zwijn, compenseer schade aan de landbouw en neem maatregelen tegen verkeersslachtoffers. Dan kunnen mens en wild zwijn prima samen leven in grotere delen van Nederland. Zo is de gedachte van de Zoogdierverseniging.

Gekke herten gezocht

In het kader van "signalering exoten" zoekt de Zoogdierverseniging naar waarnemingen van exotische herten.

De Zoogdierverseniging, andere soortenorganisaties en www.waarneming.nl willen dit jaar een goed beeld krijgen van de verspreiding van exotische dieren en planten in Nederland. Dat gebeurt op initiatief van de Commissie Invasieve Exoten (TIE). Het TIE adviseert de minister van LNV over exoten die nog niet in Nederland zijn (preventie), maar ook over hoe om te gaan met exoten die al wel zijn waargenomen in Nederland. Op tijd signaleren van nieuwe exoten in Nederland is daarbij belangrijk.

Zo gaan er al een tijd geruchten over het al dan niet voorkomen van het muntjak in Nederland. Een aantal jaren geleden werden er twee geschoten, en sindsdien ontvangt de Zoogdierverseniging af en toe zichtwaarnemingen. Maar hoe zit het nu precies? Komt de soort nog voor, en met veel? Afgelopen zomer werd er eindelijk een op de foto gezet, in Brabant. Maar zijn er nog meer?

Foto: Denovich

Herkenning

Het muntjak is een kleine, gedrongen hertensoort: het dier weegt tussen de 10 en 18 kilo, en bereikt een lichaamslengte van maximaal 90 cm, en een schouderhoogte van 50 cm. Het is dus kleiner dan de ree. De rug is ronder dan bij ree of Chinees waterhert. De vachtkleur is kastanjebruin. Opvallend zijn de buiten de lip uitstekende hoektanden van de bovenkaak, waardoor het dier een roofdierachtige uitstraling heeft. De mannelijke dieren hebben een gewei met korte stangen, en slechts 1 vertakking. De dieren maken een blaffend geluid. Bij opwindning steken de dieren de staart omhoog.

Waarnemingen welkom

Heeft u een muntjak of een ander uitheems zoogdier gezien, geef deze dan door via www.telme.nl, www.waarneming.nl of waarneming@zoogdier.nl. Ook oude waarnemingen zijn welkom! Een goede omschrijving van uw waarneming, of liever nog, een foto, is daarbij zeer welkom.

Agenda

oktober

30 oktober VLEN-dag

Op zaterdag 30 oktober vind de jaarlijkse lezingendag van de Vleermuiswerkgroep Nederland plaats. Het Programma en wijze van aanmelden vindt u op Vleermuis.net. Locatie is Multitulilaan 2, Culemborg.

november

10 november 2010: symposium 'Wild zwijn: kennis en kansen'

Dit symposium staat volledig in het teken van het 'Jaar van het wild zwijn'. 's Morgens wordt het boek 'Wilde zwijnen' gepresenteerd en zijn er lezingen over onder meer ecologie, populatiebeheer, overlast en ziektes. 's Middags wordt een kansenskaart met potentiële leefgebieden gepresenteerd en vindt een forumdiscussie plaats over de kansen voor het wild zwijn in Nederland. Zie de website van de Zoogdierverseniging voor locatie, kosten, aanmeldingen en het volledige programma.

18, 19 en 20 november 2010: Mustelid colloquium

Op donderdag 18 november en vrijdag 19 november organiseert de Zoogdierverseniging het 28ste Mustelid Colloquium. Op dit tweedaagse symposium presenteren onderzoekers uit heel Europa de nieuwste inzichten op het gebied van de leefwijze, voorkomen, genetica en ecologie van marterachtigen, van wezel tot veelvraat. Het symposium vindt plaats in Natuurplaza, Nijmegen. De voertaal is Engels, de kosten bedragen € 60 voor alleen het lezingendeel, en € 95 als u ook de excursie bijwoont.

Meer informatie en opgave op <http://www.28thmustelidcolloquium.nl>

20 november 2010: Algemene Ledenvergadering

De ledenvergadering wordt gehouden bij het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten in het Nationaal Park De Veluwezoom in Rheden. In de vergadering wordt, naast zaken als bestuurssamenstelling en begroting, ook aandacht besteed aan de Nationale Databank Flora en Fauna. Aansluitend vindt een terreinexcursie plaats in het kader van het 'Jaar van het wild zwijn'

21 t/m 22 november Muizenweekend Zwanenwater

Eind november wordt de omgeving van het Zwanenwater onderzocht op het voorkomen van muizen. De Veldwerkgroep gebruikt hiervoor kleine inloopvalletjes waarmee de muizen levend gevangen worden. Wil je mee, meld je dan tijdig aan.

Kosten: kosten voor overnachting en eten zijn nog niet bekend.

Contact: Veldwerkgroep, limnogale@hetnet.nl

28 november t/m 22 november Symposium Zoogdieronderzoek in Nederland en Vlaanderen

De Zoogdierverseniging organiseert samen met de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt een symposium over zoogdieronderzoek in Nederland en Vlaanderen. Zie stukje in deze Telganger voor meer informatie.

Kosten: € 5,-

Contact: Goedele Verbeylen, goedele@natuurpunt.be of +32.15.297244.

Colofon. Ieder half jaar rapporteert de Zoogdierverseniging over verrichte activiteiten, actuele zoogdiergerelateerde ontwikkelingen en de voortgang van de monitorings (NEM)- en verspreidingsonderzoeken (VONZ) in "De Telganger". Het monitorings- en verspreidingsonderzoek aan Nederlandse zoogdieren is mede mogelijk gemaakt door financiering door de Gegevensautoriteit Natuur. Partners in de monitoringsonderzoeken zijn SOVON en het Centraal Bureau voor Statistiek.

De basis van elke Telganger is de database van de Zoogdierverseniging. Deze is gevuld met gegevens die zijn verzameld door vele vrijwilligers, medewerkers van de Zoogdierverseniging, leden van werkgroepen van de Zoogdierverseniging en waarnemingen die zijn binnengekomen via de websites <http://waarneming.nl> en <http://www.telmee.nl>. Alle waarnemingen worden door de Zoogdierverseniging beoordeeld op juistheid, voordat deze in de database komen en uiteindelijk in de Nationale Database Flora en Fauna.

Redactie: Jasja Dekker, Johan Thissen en Wesley Overman

Eindredactie: Wesley Overman

Adres: Zoogdierverseniging, Natuurplaza (gebouw Mercator 3), Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen

Telefoon: 024-7410500

Website: www.zoogdierverseniging.nl, www.telmee.nl en www.vleermuis.net